Posudek

Šiková, Olga**: Obraz svobody ve světle dobových pramenů české společnosti nearistokratického původu na pozadí revolučního roku 1848.** Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, obor Obecná antropologie. Praha 2014, 187 s., textové přílohy.

Olga Šiková ve své dizertační práci otevřela otázku pojetí *svobody* ve společenském diskurzu příslušníků českého národního hnutí, diskurzu, který vedli v době revolučních nálad, sociálních a národně-politických zápasů v polovině 19. století. Jejím cílem bylo stanovit modely pojetí *svobody,* které fungovaly v české společnosti této doby a interpretovat je ve vztahu k sociální pozici autorů textů, k jejich konkrétním životním zkušenostem a profesní orientaci.

Odpověď na položenou otázku se Olga Šiková rozhodla hledat v písemnostech a literárním odkazu mužů, kteří nepatřili k jádru národně politických elit a současně pocházeli z různých sociálních vrstev dobové společnosti. Základní výběr osobností, jejichž názory si vytkla sledovat, ohraničila sociálním východiskem, v její interpretaci „nearistokratickým" původem. Ohraničení lze akceptovat, i když „nearistokratický" původ patřil k charakteristikám emancipující se české společnosti této doby.

Pozornost soustředila O. Šiková na názory mužů, kteří se řadili mezi společensky angažované účastníky národně-politických a sociálních zápasů: na názory duchovních, vesnických písmáků a petentů. V českém národně emancipačním hnutí zaujímali ovšem tito muži dvě různé pozice. Této skutečnosti si byla autorka dizertace vědoma. Interpretovala ji však především ve vztahu k ideologickému potencionálu obou skupin. Duchovní charakterizovala jako tvůrce idejí, jimiž ovlivňovali dobovou veřejnost, ostatní označila za konzumenty jimi sdělovaných myšlenek. Rozdíl mezi oběma skupinami však lze nahlížet i z posice postavení v českém národně emancipačním zápase a z pozice přístupu k evropským myšlenkovým proudům. Duchovní, jejichž názory O. Šiková analyzovala, měli přímé vazby na myslitele evropského liberalismu (Bolzano) a současně patřili k širšímu jádru českých národně-politických elit konce 40. let 19. století. Z této své pozice byli sami ovlivňováni a zasahovali do národně-politického dění. Ostatní vybraní reprezentanti dobové české společnosti stáli na okraji nebo zcela mimo širší jádro českých národně-politických elit. Navíc vesměs patřili k dosud neplnoprávnému obyvatelstvu českých zemí. Ač byli zasaženi revolučními náladami, uvažovali, agitovali či formulovali své sociální a společenské požadavky v souvislostech lokální/regionální situace, svého sociálního statusu a svých životních zkušeností. Ukotvení názorů v lokálně/regionálně determinované každodennosti je v jejich postojích příznačné.

Základním metodickým přístupem předložené disertace se stala srovnávací analýza textů vybraných reprezentantů české společnosti (kázání, deníkové a pamětní záznamy, paměti a petice). O. Šiková pracovala s texty v historické literatuře známými i s texty, které objevila v průběhu heuristiky. Analyzovala texty evangelických (Kollár) a katolických duchovních (Krolmus, Náhlovský, Řezáč, Vinařický), texty zámožných a v roce 1848 dosud neplnoprávných sedláků ze čtyř regionů (Dědina/Mladoboleslavsko, Dlask/Turnovsko,

Mašek/Plzeňsko, Skopalík/Haná), zápisy vesnického muzikanta (řemeslníka a školního pomocníka Metelky/Podkrkonoší/Vysocko) a petice zaslané v roce 1848 Národnímu výboru z Chrudimského a Prácheňského kraje (domkáři, ostatní poddaní, mlynář, obyvatelé Dolního Předměstí král. m. Poličky, poddanského města Chrasti). Náročnou analýzu, a také kritiku věrohodnosti „paměti"/sdělení, vyžadoval zejména text Dědinův, který své názory na dění v roce 1848 zaznamenal s časovým odstupem, tedy jako reflexi prožité minulosti. Z hlediska základního cíle disertace, jímž je stanovení modelů pojetí *svobody,* které fungovaly v české společnosti konce 40. let 19. století, zvažuji účelnost zohlednění kázání Jana Kollára, přednesené k budapešťským Slovákům v roce 1848. Nezpochybňuji ovšem Kollárův vztah k českým kulturním a národně-politickým elitám ani vazbu českého a slovenského národně-politického zápasu v roce 1848. Uvědomuji si také, že Kollár byl jediným evangelickým duchovním, jehož pozůstalost autorka dizertace nalezla.

Svou rozpravu o obsahu pojmu *svoboda,* s nímž pracovali jednotliví autoři analyzovaných textů, ukotvila O. Šiková v nástinu struktury české společnosti první poloviny 19. století. Vlastnímu rozboru textů a klasifikaci výkladů pojmu *svoboda* pak předřadila kapitolu, v níž se pokusila o vhled do filosofického pojetí *svobody.* V této rozsáhlé kapitole, kterou nazvala „*Svoboda a liberalismus v českých zemích na pozadí roku 1848"* sumarizovala vývoj obsazení těchto pojmů v českém i evropském (svoboda) kontextu od osvícenství do doby předbřeznové. V některých pasážích svého výkladu však zohlednila i interpretace filozofů, formulované z pozic myšlení 20. století a dneška. Kapitola se tak stala širší úvahou o obsazení pojmů svoboda a liberalismus. Byla psána se záměrem klasifikovat názory a jednání vybraných aktérů roku 1848 z pohledu dnešní současnosti a umístit je na škále jednání svobodné – nesvobodné. Za přínos této kapitoly považuji kategorizaci dobového výkladu pojmu *svoboda,* vypracovanou primárně na základě interpretace pramenných dat, tedy na základě formulací obsažených v analyzovaných textech, a sekundárně inspirovanou teoretickým diskurzem a právní kodifikací z roku 1848 a překvapivě také z 90. let 20. století. V rámci své kategorizace stanovila O. Šiková šest pojetí *svobody*: svobodu ve smyslu základních lidských práv a svobod, ve smyslu rovnosti v občansko-politických právech (politická), ve smyslu odstranění překážek sociálního rozvoje občanů (sociální), ve smyslu rovnosti při soudní a právní ochraně občana (právní), ve smyslu rovnosti národnostní a ve smyslu práva na vlastní individualitu. Touto kategorizací si Olga Šiková vytvořila platformu, z níž hodnotila pojetí svobody u vybrané skupiny mužů, jejichž názory analyzovala. Dospěla k následujícím závěrům.

1) Sledovaná skupina mužů chápala *svobodu* především ve smyslu svobody sociální a národnostní, pouze výjimečně ve smyslu svobody právní (katoličtí duchovní, petenti) a občansko-politické (na obecní úrovni: Náhlovský, Skopalík, petenti z Prácheňského kraje).
2) Duchovenstvo i poddaní pracovali s pojmem konstituce jako se záštitou *svobody.* Tento pojem si však obsazovali odlišně, v přímé závislosti na svém sociálním statusu; společná byla víra, že konstituce je zárukou pro dosažení jejich konkrétních požadavků.

Připomenout nutno i závěr, že *„revoluční rok 1848 v sobě zahrnuje hlavní charakteristické rysy všech předcházejících sociálních bouří",* včetně požadavku na vrácení *„starých práv"* a ustavení „*nového sociálního řádu*". Tento závěr nutno vztáhnout zejména k vesnickému obyvatelstvu.

V souvislostech autorčiných závěrů, které jsem zde zmínila, dávám pro obhajobu disertace k diskusi následující otázky. Jaká byla hranice mezi požadavky poddaných na

dosažení rovnosti v občansko-politických právech a na odstranění překážek sociálního rozvoje občanů, které formulovali v roce 1848? Obojí se týkaly především osvobození z poddanství a zrušení roboty, tedy odstranění dosud neplnoprávného postavení obyvatelstva vesnice. Neprolínají se dobové požadavky zařazené autorkou disertace do kategorie svobody občansko-právní a sociální? Dále. Lze postavit na roveň požadavky na občansko-politická práva, které vyslovovali reprezentanti duchovenstva a reprezentanti soudobé vesnice? Lze definovat rozdíly v požadavcích na občansko-politická práva mezi zámožnými sedláky a nezámožnými domkáři?

Koncepce předložené dizertace vychází ze záměru ukázat na jedinečných/typických příkladech názorové spektrum dvou významných skupin příslušníků českého emancipačního zápasu: duchovenstva a poddaných. Základní charakteristikou této koncepce je důraz položený na detail. Olga Šiková svou práci vybudovala na rozsáhlém studiu primárních i sekundárních pramenů. Základním záměrem její heuristiky bylo shromáždit maximum možných dat k řešení zvoleného problému. Heuristika patří k nesporným přednostem práce.

Analýzu shromážděných dat O. Šiková vystavěla na detailu, v souladu se základní koncepcí. Pracovala s mikro pohledy. Také při interpretaci vycházela z detailu, ovšem tento rámec mikroanalýzy v závěrech překročila. Při publikování dizertace doporučuji položit větší důraz na souhrn.

Předložená práce O. Šikové odpovídá požadavkům kladeným na doktorské dizertace. Doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 10. 4. 2014

Mirjam Moravcová